

Een 'gehabitueerde' wolf (*Canis lupus* Linnaeus, 1758) bij Ermelo?

Op verzoek van De Faunabescherming

Datum: 11 mei 2024

Uitvoerder:

FaunaPartner

5.1.2e

Campstede 3

6983 HJ

DOESBURG

KvK-nr.: 70406170

IBAN: NL10RABO0326157816

06

5.1.2e

grobrufp@xs4all.nl

www.grootbruinderinkfaunapartner.nl

BTW-nr: NL097544474B01

BIK-code: 70221

Voorgeschiedenis

In 2023 is er een nest jonge wolven geboren in een burcht achter hotel Het Roode Koper in Ermelo. In diezelfde periode werkten loonwerkers aan vernieuwing van het fietspad ter plekke. Die mannen hadden lol in de jonge wolf en probeerden het dier te benaderen. Dat lukte tot maximaal 50 meter, daarna won de angst bij de jonge wolf het van z'n natuurlijke nieuwsgierigheid. Daarna is het dier opgedoken op de picknickplaats bij de Jhr. Mr. Sandbergweg, nog steeds wat mensenschuw.

In het rapport van Wolverine (2024) lezen we over de wolf in Ermelo (cursief):

"Deze wolf vertoont niet gewone belangstelling. Hij loopt mee met de auto, kijkt gericht naar de auto en wordt afgeleid door de auto. Vermoedelijk is hij uit auto's gevoerd of is er iets naar buiten gegooid. Dat is het begin van de ellende. Als je een zwijn voert, kan het dier in je hand gaan happen. Hetzelfde kan voor wolven gelden. Als dat gebeurt, is het einde wolf. Een wolf zou dan geschoten kunnen worden, omdat hij als 'probleemwolf' wordt bestempeld".

Op advies van bureau Wolverine gaf de gedeputeerde een ontheffing af voor het gebruik van een paintball geweer voor de hele Noord-Veluwe voor de duur van 18 maanden. Dit 'proefproject' wordt niet door wetenschappers gemonitord. De Faunabescherming heeft eerder met succes paintballvergunningen geschorst gekregen in het geval van de Hoge Veluwe, omdat de parkdirectie geen monitoring wilde toelaten. Argument voor de rechter om te schorsen was ook dat de provincie een veel te ruime ontheffing had afgegeven voor heel Gelderland en voor een lange periode, terwijl het maar om één wolf op de Hoge Veluwe ging. Recent vroeg de provincie een nieuwe paintball ontheffing aan, voor het geval zich weer een nieuwe tamme wolf zou voordoen. Op 15 mei 2024 is de rechtszitting om de vergunning voor het met paintball belagen van de wolf.

Voorliggende notitie gaat beknopt in op de populatieontwikkeling en verspreiding van wolven, hun wettelijke bescherming en het gedrag tegenover mensen. Deze onderwerpen zijn thans relevant voor de situatie in Ermelo. De fenologie en ecologie van wolven zijn hier niet aan de orde.

2000 - 2024: aantallen en leefgebied nemen toe

In The Atlas of European Mammals¹ staat vermeld dat de wolf in 1999 nog slechts voorkomt in 'restpopulaties' verspreid over Zuid en Oost Europa. Vanaf ca. 2000 is sprake van een sterke uitbreiding van de Centraal-Europese laagland wolvenpopulatie vanuit Polen en later Duitsland in westelijke richting^{2,3}. In heel Duitsland leven anno 2024 meer dan 1500 wolven. De eerste *vestiging* van een wolf in Nederland was in 2018 op de Noord-Veluwe. Op meerdere plekken in Nederland leven anno 2024 wolven. De meeste waarnemingen komen uit de provincies Drenthe, Friesland, Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg. In totaal leefden er in Nederland anno 2023 minimaal 20 gevestigde wolven. Daarnaast zijn er

¹ Mitchell-Jones *et al.* 1999

² Jansman *et al.* 2021

³ Groot Bruinderink & Lammertsma 2013

de welpen die dit jaar geboren zijn. Hoeveel wolven er totaal in Nederland zijn is niet met zekerheid te zeggen omdat niet alle wolven met DNA vastgesteld zijn.

Het nieuw verworven leefgebied in Nederland, waar de wolf leeft aan de rafelrand van zijn Europese verspreidingsgebied, steekt schril af qua uitgestrektheid, natuurlijkheid en prooidierdichtheid, bij de gebieden in Europa waar de soort zich voor genoemde areaaluitbreiding kon handhaven. Dat heeft vooral te maken met:

1. de dichtheid aan mensen (ca. 530/km² land) en de daarmee gepaard gaande grote ontmoetingskans;
2. het gegeven dat wilde hoefdiersoorten in Nederland, met uitzondering van het ree, niet algemeen voorkomen. Algemeen zal gelden dat daar waar concentraties van wilde hoefdieren optreden, ook concentraties van wolven kunnen worden verwacht. Dat betekent in feite een dynamische interactie in ruimtegebruik omdat wilde hoefdieren ook zullen proberen wolven te mijden. Wat de wolf betreft zal de toename in aantal en verspreiding doorgaan zolang er voldoende goed bereikbaar voedsel is en hun sociale interacties geen kritieke grens bereiken.

Wettelijke bescherming

De wolf is aangewezen als strikt beschermde soort in het Verdrag van Bern (Bijlage II) en opgenomen in Bijlage II en IV van de Habitatrichtlijn. In de Wet natuurbescherming (thans Omgevingswet) is daarom een beschermingsregime geformuleerd. Dit houdt in dat er ten aanzien van de wolf een aantal verboden gelden. Het is verboden om:

- in het wild levende wolven in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te doden, vangen of verstoren;
- de voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van deze dieren te beschadigen of vernielen;
- uit het wild afkomstige wolven, dood of levend, in bezit te hebben.

Zowel de provincie als het ministerie van LNV zijn aan deze strikte Europese beschermingsregels gebonden die actief beheer van de wolf niet of alleen in het uiterste geval mogelijk maken. Daarnaast is de positie van het openbaar bestuur ongewis omdat er geen recente rechtspraak over is. Uit de randvoorwaarden volgt dat alleen toestemming kan worden gegeven voor een ingreep ten aanzien van de wolf als:

- a. de ingreep plaatsvindt vanwege een door de wet erkend belang,
- b. er geen andere bevredigende oplossing is voor de ingreep, en
- c. er geen afbreuk wordt gedaan aan het streven de populaties van de betrokken wolf in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.

Deze randvoorwaarden zijn opgenomen in artikel 16 van de Habitatrichtlijn en neergelegd in de Wet natuurbescherming (thans Omgevingswet). Alleen als aan deze drie voorwaarden is voldaan kan een uitzondering worden gemaakt op het verbod om wolven te doden, te vangen of te verstoren.

Inmiddels gaan in verschillende deelstaten in Duitsland stemmen op, aangevoerd door schapen- en geitenhouders, om de gehele Pools-Duitse populatie getalsmatig te beheren (lees: afschot), met behoud van een gunstige staat van instandhouding

over dit verspreidingsgebied. De situatie in Zweden geldt hierbij als voorbeeld: de totale wolvenpopulatie wordt daar geschat op 460 stuks en het afschotquotum in 2023 bedraagt 75 stuks⁴. Ook in Nederland dringen een aantal provincies er bij het Rijk op aan dat 'beheer' van de wolf (afschot) noodzakelijk is om overlast te beperken.

Gedrag tegenover mensen

Wilde wolven kennen in het algemeen angst voor de mens. Voor zover kan worden nagegaan (en dat is maar zelden goed het geval omdat onderzoek en documentatie ontbreken) werden aanvallen op mensen in het verleden in verreweg de meeste gevallen uitgevoerd door rabide of tamme wolven en door wolfshonden.

Kerkarchieven in Limburg uit de 19^e eeuw maken melding van aanvallen door wolven op kinderen⁵. Dit type aanvallen had veelal te maken met kinderen die schaapskuddes bewaakten of, al dan niet vergezeld door hun moeders, hout sprokkelden in het bos⁶. Dit komt allemaal nauwelijks meer voor. Soms worden de aanvallen 'getriggerd' door honden die de mens begeleiden. Ook kunnen wolven mensen aanvallen wanneer zij of hun welpen bedreigd worden. Uit studies naar aanvallen in Noord-Amerika, Zweden, Finland, Rusland, India en Kazachstan kwamen wolven, al dan niet rabide, als daders naar voren. De conclusie kan zijn dat aanvallen, ook door een gezonde wolf, kunnen voorkomen maar zeer uitzonderlijk zijn. Als reden hiervoor wordt wel opgevoerd het feit dat de mens 'afschrikwekkend' (als een beer) rechtop loopt, maar ook dat een lange geschiedenis van vervolging haar sporen heeft nagelaten⁷.

De geschiedenis/literatuur leert dat de ontmoetingskans wolf - mens zo laag mogelijk dient te zijn. In Nederland wonen, zoals gezegd, relatief veel mensen per km² en is het complete landschap ontsloten door wegen en paden. De 'trefkans' wolf - mens is hier het grootst binnen het totale verspreidingsgebied in Europa en Noord Amerika. De menselijke populatiedichtheid in Nederland overtreft alle situaties elders in de wereld waar mens en wolf naast elkaar voorkomen⁸ en kan ertoe leiden dat een zekere mate van gewenning aan de mens (habituatie, zie onder) voor de wolf een 'must' is om te overleven: vluchten heeft immers geen zin meer, de mens is alom aanwezig. Het kan echter ook leiden tot nacht actieve dieren die zich overdag nauwelijks laten zien.

Habituatie

In de relatie met de mens kunnen een groot aantal factoren een rol spelen, maar we gaan op deze plaats alleen in op het fenomeen habituatie: een vorm van positieve associatie of conditionering waarbij, in dit geval de wolf, went aan de mens bijvoorbeeld omdat hij daardoor regelmatig iets eetbaars kan bemachtigen. Dit kan de wolven zo dicht bij de mens brengen dat ze hun natuurlijke schuwheid kunnen afleggen. De kans bestaat dat het daarmee cultuurvolgers worden: oorspronkelijk

⁴ <https://www.berliner-kurier.de/panorama/>

⁵ <https://www.rondomroermond.nl/de-wolvenplaag-rond-roermond-1810-1811/>

⁶ Van Heugten, W. 2023. De wolf in de lage landen. Uitg. Matrijs.

⁷ <https://www.wolf-center.eu/fr/informatie/informations/Attaques-de-Loups> (met bronnen)

⁸ Mech & Boitani 2006. Wolves.

wilde dieren die voor hun verspreiding gebruikmaken van de mogelijkheden die de mens hen biedt. Voorbeelden daarvan in Nederland zijn damhert, wild zwijn, vos, ekster, zilver-, mantel- en kokmeeuw, zwarte kraai e.d. Dat dit tot gevaarlijke situaties kan leiden zagen we eerder bij wilde zwijnen op de Veluwe: uiteindelijk rest de beheerder niets anders dan afschot van deze dieren.

Talrijk zijn de plekken in de wereld waar beren, wolven en gieren voor hun dagelijkse kost afhankelijk zijn geworden van menselijk afval. Habituatie verklaart volgens Noord Amerikaanse wetenschappers de recente reeks gevallen van agressie van de wolf naar de mens aldaar.

Habituatie is omkeerbaar, een proces dat wel *dishabituatie* wordt genoemd. Wolven leren bijvoorbeeld ook snel dat een mens met een geweer gevaarlijk kan zijn, een negatieve associatie⁹. Wanneer wolven zich daardoor bedreigd voelen kan dit leiden tot agressie. We kennen dit fenomeen ook bij grizzly 's.

De wolf van Ermelo: onderzoek en voorlichting

Onder de eerste generaties wolven in ons land bevonden en bevinden zich exemplaren die hun schuwheid lijken te hebben afgeworpen: ze lopen met daglicht door stedelijke omgeving, door agrarisch gebied en lijken in meerder opzicht de nabijheid van de mens niet te schuwen of zelfs te zoeken. De wolf van Ermelo lijkt hier ook een voorbeeld van. Mech & Boitani (2006) melden dat een dergelijk gedrag van meestal jonge wolven in welhaast alle populaties in Noord Amerika en Europa voorkomt. Ook een strikte bescherming maakt wolven minder schuw. Er hoeft dus in Ermelo helemaal geen sprake te zijn van exceptioneel gedrag voortvloeiend uit habituatie. Echter, het risico van habituatie maakt dat de mens zich bewust moet zijn van de gevaren wanneer hij de wolf minder schuw maakt zodat deze minder afstand tot de mens houdt. Voorlichtingscampagnes gekoppeld aan passende handhaving zijn van groot belang voor de omgang met wolven in het algemeen en de situatie in Ermelo in het bijzonder.

Het is daarom van belang dat aantallen en verspreiding van wolven alsmede interacties tussen mens en wolven nauwkeurig worden begeleid door waardevrij ecologisch onderzoek dat zeer is geholpen bij het zenderen van wolven. Belangrijk is te erkennen dat we op dit moment te weinig weten van

- het gedrag van de wolf in kwestie,
- het effect van het schieten met een paintball geweer op dit dier^{10;11} en
- het gedrag van de mensen in kwestie.

Er bestaat over de effecten van het gebruik van een paintball geweer op het gedrag van de wolf meer lectuur dan literatuur, zeker in een situatie waarin mogelijk sprake is van voortgaande voedselconditionering. Wat betreft het zg. 'hazing', het schrik

⁹ Mech & Boitani 2006. Wolves.

¹⁰ Wolverine 2024. Advies wolvengedragsdeskundige: Afwijkend gedrag wolf noordelijke Veluwe.

¹¹ Groot Bruinderink, G.W.T.A &, D.R. Lammertsma 2013. Voorstel voor een wolvenplan voor Nederland; versie 2.0. Alterra rapport 2486.

aanjagen: de ervaring leert dat afwisselende inzet van verschillende middelen het meest soelaas biedt. Onzekerheid omtrent het effect maakt dat de inzet van een paintball geweer op gespannen voet staat met de richtlijnen voor ingrijpen zoals neergelegd in de Habitatrichtlijn en de Omgevingswet (zie hierboven). Door de betrokken wolf te zenderen en daarmee te volgen krijgen we inzicht in het terreingebruik en de interacties met andere wolven en met mensen. Camera-observaties kunnen ons meer leren over het gedrag van mensen ter plekke.

Dit type kennis is onontbeerlijk om effecten van de inzet van paintball geweren of wat voor maatregelen dan ook te monitoren.

Daarmee winnen we ook tijd om ervaring op te doen met (de risico's van) een paintball aanpak. Een paintball geweer kan immers gevaarlijk zijn wanneer het onjuist wordt gebruikt. De vereiste zuiverheid van een schot vereist een hoge snelheid van de paintball. Hoe hoger die snelheid echter, des te groter de kans op een blessure bij de wolf. Een paintball geweer kan ballen afvuren met snelheden tot 350 km/h. Wat wanneer de wolf zo'n bal in zijn oog krijgt of anderszins wordt verwond? Is daarmee het schot een (onopzettelijke) invasieve ingreep waarvoor een ontheffing van de Wet op de Dierproeven (WOD) is vereist? Is dit alles getest op dummy's? Wat wanneer de wolf na het paintball schot niet meer wordt waargenomen? Je zult in dat geval nooit weten wat het effect van het schot was.

Een juiste omgang met de wolf van Ermelo is in dit opzicht een voorbeeld van Adaptive Impact Management, zoals onlangs uitvoerig in opdracht van BIJ12 beschreven¹².

¹² Groot Bruinderink et al. 2022. Alternatieve benaderingen populatiebeheer en draagkracht. Rapport BIJ12 (<https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2022/12/Onderzoek-populatiebeheer.pdf>)